

Vid sidan av det generella, de stora genomgripande svepen angående förändring och utveckling till ett nytt Kungsholmen, fäster man sig vid små pittoreska detaljer som hela tiden på lämpligt sätt vävs in i texten. Det kända i Stockholms historia paras med det anonyma, ständigt närvarande men sällan registrerade. Låt mig åberopa ett exempel: Att den senare välkända Mamsell *Josabeth Sjöberg* dog på Grubbens, d.v.s. Stockholms norra arbets- och försörjningsinrättning belägen på Fleminggatan, år 1882 efterlämnande 57 akvareller värderade till noll och intet värde, väcker idag uppmärksamhet och ger en speciell relief åt fattigdomens Kungsholmen. Denna Mamsell Sjöberg var då för tiden lika anonym och utfattig som alla andra intagna på Grubbens, de som hörde till samhällets lägsta skikt. Många sådana detaljer skänker den aha-upplevelse vi alla eftertraktar, när vi konfronteras med ny läsning.

Avslutningsvis vill jag framhålla att boken är exemplarisk i sin uppriktighet. I slutet av boken tillför Conradson en återhållsam men insiktsfull redogörelse över hur hon gått till väga med datainsamling etc. Forskarens uppsökande närkontakt med miljöer och människor vid sidan av det gedigna, outröttliga djuplodandet i arkivet, framstår som kännetecknande drag hos Birgitta Conradson. Men återigen har hon en benägenhet att hålla igen, hon väljer en mindre ambitiös framtoning som i och för sig är sympatisk men långt ifrån nödvändig. Enligt min mening kunde hon sträcka sig längre för att göra sig själv mer rättvisa. Den deklarerade öppenheten gentemot läsaren är dock prisvärdig!

Till slut, det rör sig om en monografi, om händelser som tilldrar sig över längre tid, vilka anknyter till en bestämd stadsdel, men det är även en monografi som berör vår samtid. Det är en bok jag varmt kan rekommendera!

Tom G. Svensson

Cecilia Lengefeld: Der Maler des glücklichen Heims. Zur Rezeption Carl Larssons im wilhelminischen Deutschland. Diss. Heidelberg 1993. 140 s, ill.

Många gånger har jag tittat förstrött på de välkända bilderna i den tyska Carl Larsson-upplagan "Das Haus in der Sonne" och jag har sett att boken var väldigt olik de svenska lyxutgåvorna med Carl Larssons akvareller och texter. Men längre än så har jag inte reflekterat.

En svensk språkforskare, Cecilia Lengefeld, bosatt i Tyskland, har disputerat i Heidelberg på hur Carl Larsson gavs ut och togs emot i Tyskland och hennes bok är så fylld av nytt material och nya synpunkter att den är en riktig ögonöppnare. Här kan jag bara ge några smakprov.

Nationalmuseum hade redan 1899 köpt in hela serien akvareller till "Ett hem", men Karl-Otto Bonnier fick köpa publiceringsrätten till bilderna i allt för ett för tusen kronor. Redan detta är komplicerat och ekonomiskt sett var det inte förmånligt för Larsson. "Ett hem" som kom ut i lyxutförande med 32 färgplanscher 1899 blev en stor framgång. Ett försök att ge ut "Spadarvet" i lyxutgåva i Tyskland under namnet "Bei uns auf dem Lande" hade aldeles misslyckats. Förläggaren Cassirer i Berlin var specialiserad på modern avantgardistisk konst och hans läsekrets förstod inte om det var en konstbok, en barnbok eller en fackbok, säger förf.

Så kommer den unge förläggaren i Düsseldorf Karl Robert Langewiesche i kontakt med Bonnier. Efter rätt svåra förhandlingar får han rätten att redigera ihop tre böcker till en: "De Mina", "Ett hem" och "Spadarvet". Den nya titeln blev "Das Haus in der Sonne", en billighetsupplaga som såldes för 1.80 Mrk. (Cassirer hade tagit 12 Mrk för "Bei uns auf dem Lande"). Första upplagan om 40.000 ex. kom ut i oktober 1909. Den var slutsåld efter nyår 1910. Upplaga efter upplaga följde. 1930 var man uppe i 320.000 exemplar.

Hur lyckades Langewiesche med denna bragd? Det är en analys av hans redigering och marknadsföring som är huvudinnehållet i Lengefelds avhandling. "Das Haus in der Sonne" ingick i en billighetsserie "Die blaue Bücher" som hade en folkbildande mission, de handlade gärna om livsåskådning och konst. För förläggaren var det viktigt att böckerna tillfredsställde estetiska och etiska krav och var billiga. Förlagets logo innehöll de stolta orden: "Die Welt des Schönen". Familjelivet, glädje och lycka, kärlek till hembygden och hat mot staden, kärlek till hantverk och hat mot tekniken – sådant ville Langewiesche saluföra – dock

ingen politik – och här passade Carl Larsson utmärkt in – d.v.s. den Carl Larsson som Lange-wiesche mycket skickligt redigerade fram. Man hör CL:s röst hela tiden i texten, men den är redigerad så att han blivit en helt ny person. Han är den gode husfadern, den store nationalisten, han tror på de eviga värdena och är en son av Norden. Borta är den olyckliga barndomen, borta är alla små skämt och ironier och borta är också "Ett hems" reform-program att verka för en sundare och mer färgrik heminredning. Nu var detta tio år efter det att "Ett hem" kommit ut i Sverige och dess budskap hur man skulle inreda ett hem var inte längre nytt.

Carl Larsson var nöjd, han fann sin "dumme Text" förbättrad. Boken var nu komponerad som ett kalendarium som börjar och slutar med julen och däremellan ligger hela året. De 16 färgbilderna är inte valda ur konstnärlig synpunkt utan ur ideologisk. Alla rum har kommit med, alltid befolkade av någon i den talrika familjen. Bildernas placering bygger på tes-antites: far-mor, stor-liten, ute-inne, glädje-sorg, men mycket glädje och bara lite sorgligheter (Karin som konvalescent). Carl Larsson framstår som en riktig baddare, utan humor och självkritik, en gud fader i sitt rike. I de tidiga svenska böckerna har han ju lyckligtvis distans till sig själv.

I introduktionstexten som Langewiesche själv författat kallas Carl Larsson "Malerpoet" och i svulstiga halvfromma ordalag anger han en läsart av boken och flera recensenter nappade på kroken. De tyska recensionerna var ofta mycket positiva men handlade mindre om CL som konstnär än om livsstil och glada barn. Här börjar en mytologiseringsprocess. Carl Larssons hem blev en kultplats, ibland framställdes det som en helgedom, där det var söndag varje dag. Det var Nordanland och Arkadien på en gång med en kosmisk dimension, säger förf. I texten hade han själv inbjudit sin "lieber Leser" på besök. Nu strömmade turister till Lilla Hyttlös och ville se, äta och oftaliga över. Det tog tid och kunde vara betungande. En recension sammanfattade: "Larsson diskutiert man nicht – man liebt ihn." Men andra fann en barbarisk nybyggarganda i Carl Larssons vilja att vara sin egen snickare och tapetserare och förresten var där mest bondsaker, vilket var det värsta man kunde säga.

Mycket annat står att läsa, som t.ex. en briljant analys av Carl Larssons skrivkonst enligt den klassiska retorikens alla begrepp. Vi får också en inblick i tidens konstnärsbostäder, hur konstnärer skapade sin egen personliga representationsmiljö i Europa. Konstnärshemmet skulle vara både en ram och ett självporträtt och konstnären tog exhibitionistiskt på sig olika roller som museidirektör, of-

fentlig person eller husfader. Här framträdde Carl Larsson i sin lantliga bostad, som ömsom framställdes som en hydda, ömsom som ett tempel.

Detta är en inte alldeles lästlöst bok med sin tätskrivna tyska text på skinande blankt papper. Men den är verkligen intressant och ger oväntade synpunkter. En svensk upplaga – kanske lite förkortad och lite mindre akademisk – borde vara en självklarhet.

Elisabet Stavenow-Hidemark

Kjell E. G. Söderberg: Ulvöhamn – två bilder ur ett fiskeläges historia. Eget förlag. Göteborg 1995. 240 s., ill.

Som ångermanlänning har jag ofta funderat över landskapets s.k. Gävlebohamnar längs kusten. Deras historia belyses i ett intressant arbete av *Kjell E. G. Söderberg*, den tvådelade studien *Ulvöhamn – två bilder ur ett fiskeläges historia*. Bokens första del bygger på sådant källmaterial som historiker ofta använder, t.ex. kyrkoarkivalier, skattelängder, fastighetshandlingar, genealogiskt material, riksdags- och förvaltningshandlingar. Här tecknas först det botteniska strömmingsfiskets historia i stora drag och sedan mer i detalj näringen som den bedrevs av fiskarborgarna från Gävle, särskilt på Ulvön.

Strömmingen var under tidigare sekel den jämte sillen viktigaste konsumtionsfisken, saltad eller torkad. Den var liksom Falu koppargruva och Sala silvergruva en av förutsättningarna för Sveriges framväxt som stormakt, för soldater i svenska arméer var saltströmming en pålitlig föda. Det botteniska fjärrfisket av strömming var sålunda en strategiskt viktig näring. Fiskarborgare i mellansvenska städer hade bedrivit detta alltsedan medeltiden om än det är belagt i skriftliga källor först under 1500-talet. Städer som Norrköping, Köping, Västerås och Uppsala har kapitel om denna verksamhet. För Strängnäs var den en av de viktigaste näringarna under 1500- och 1600-talen. Men fiskarna från dessa städer trängdes alla undan av Gävlefiskare, som redan av Gustav Vasa fick ensamrätt till allt fiske efter Norrlandskusten mot att de erlade större skatt än de andra. Även om detta monopol förmodligen varade under begränsad tid kom det att grundlägga Gävleborgarnas dominans inom fjärrfisket. Och med det botteniska handelstvånget, som hindrade norrländska fartyg att segla söder om Stockholm, fick Gävle 1614 ytterligare för-